

การพึ่งตนเองของวิสาหกิจชุมชน: กรณีศึกษา วิสาหกิจชุมชนแปรรูปสมุนไพรพื้นบ้านนาโพธิ์ ตำบลท่าแร่ อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี

ธวัชชัย พินิจใหม่^{a*}, สударัตน์ เช่อมเงิน^a, สาวิตรี รังสิภัทร^a และทิพวัลย์ สัจจันทร์^b

Self-Reliance of Community Enterprise: Case Study of Ban Na Pho Native Medicinal Plants Processing Community Enterprise, ThaRaeng Sub-District,

Ban Laem District, Phetchaburi Province

Thawatchai Pinitmai^{a*}, Sudarat Cheamngoan^a, Savitree Rangsihaht^a and Thippawan Srijan^b

^aภาควิชาส่งเสริมและนิเทศศาสตร์เกษตร คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตบางเขน กรุงเทพฯ 10900

^bภาควิชาส่งเสริมและนิเทศศาสตร์เกษตร คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม 73140

^aDepartment of Agricultural Extension and Communication, Faculty of Agriculture, Kasetsart University Bang Khen Campus, Bangkok 10900

^bDepartment of Agricultural Extension and Communication, Faculty of Agriculture, Kasetsart University Kamphaeng Saen Campus, Nakhon Pathom 73140

*Corresponding author. E-mail address: thawatchai.p@yahoo.com

Received: 16 September 2016; Accepted: 28 October 2016

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาการพึ่งตนเองของวิสาหกิจชุมชนแปรรูปสมุนไพรพื้นบ้านนาโพธิ์ ตำบลท่าแร่ อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี ตามตัวแบบ TERMS Model 2) เพื่อเสนอแผนภูมิแบบจำลองการพึ่งตนเองของวิสาหกิจชุมชนนี้ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการศึกษาเอกสาร การสังเกต และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับประธาน เลขานุการ และสมาชิกกลุ่ม ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลโดยใช้ Triangular Techniques และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยระเบียบวิธีเชิงคุณภาพผลวิจัย พบว่า 1) การพึ่งตนเองทางด้านเทคโนโลยี กลุ่มใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากการถ่ายทอดของบรรพบุรุษควบคู่ไปกับการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่อย่างสมดุล มาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์จากสมุนไพรได้ 5 กลุ่มผลิตภัณฑ์ และกลุ่มได้สร้างความเชื่อมั่นในผลิตภัณฑ์ของกลุ่มโดยการขอรับรองมาตรฐานการผลิตตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่ดีในการผลิต (GMP) และมาตรฐานเลขสารบบอาหาร (อย.) 2) การพึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจ กลุ่มมีการซื้อขายพืชสมุนไพรภายในชุมชน และกลุ่มได้เปิดโอกาสให้สมาชิกนำผลิตภัณฑ์ของกลุ่มไปจำหน่ายต่อ เพื่อเป็นการสร้างรายได้และเกิดประโยชน์ร่วมกันระหว่างสมาชิกและกลุ่ม 3) การพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน โดยกลุ่มจะมีการปลูกพืชสมุนไพรไว้ใช้เองเป็นหลัก มีการถ่ายทอดความรู้ให้กับคนในชุมชน มีการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ และมีการซื้อสมุนไพรจากภายนอกชุมชน ถ้าสมาชิกกลุ่มและคนในชุมชนไม่สามารถผลิตสมุนไพรชนิดนั้นได้ด้วยตนเอง 4) การพึ่งตนเองทางด้านจิตใจ กลุ่มมีจิตใจที่แน่วแน่ที่ไม่ใช้สารเคมีในการผลิตสมุนไพรสมาชิกมีจิตใจที่เอื้อเฟื้อและเสียสละเพื่อส่วนรวม 5) การพึ่งตนเองทางด้านสังคม โดยการช่วยเหลือซึ่งกันภายในชุมชน ด้วยการสร้างอาชีพให้กับสมาชิกและคนในชุมชน

คำสำคัญ: การพึ่งตนเอง วิสาหกิจชุมชน พืชสมุนไพร TERMS Model

Abstract

The objectives of this research were: 1) to study the self-reliance of Ban Na Pho Native Medicinal Plants Processing Community Enterprise, ThaRaeng sub-district, Ban Laem district, Phetchaburi province under the TERMS Model, and 2) to present the self-reliance model of this community enterprise. Data were collected by using document studies, observation, and in-depth interview with the chairman, secretary, and group members. Data were validated by employing the Triangular Techniques and were analyzed by qualitative methods. Research findings revealed that 1) self-reliance in technology of this group was the well-balanced combination between the local wisdom transferred from group members' ancestors and the modern technology to develop into five categories of medicinal plant products under the Good Manufacturing Practice (GMP), and the Food and Drug Standard. 2) Self-reliance in economy of this group consisted of selling and purchasing medicinal plants from inside the community. Group members were allowed to sell group products for generating their income and mutual benefits between them and their group. 3) Self-reliance in natural resources within the community of this group was mainly by group members growing their own medicinal plants,

transferring knowledge to people in the community, organizing a learning center, and purchasing medicinal plants from outside community if group members and local residents were unable to produce those plants by themselves. 4) Self-reliance in mind of this group was self-determination for not using the chemical substance to grow medicinal plants. Members had the generosity and spirit of sacrifice for the whole community. 5) Self-reliance in society of this group was to help each other in the community create jobs for group members and local residents.

Keywords: self-Reliance, Community Enterprise, Medicinal Plants, TERMS Model

บทนำ

ชุมชนถือเป็นรากฐานที่สำคัญของการพัฒนาประเทศ การพัฒนาต่างๆ ที่เกิดขึ้น ล้วนแต่เกิดขึ้นจากกิจกรรมของชุมชนเป็นหลัก การพัฒนาชุมชนจึงเป็นกลไกอันสำคัญที่จะกำหนดทิศทาง เพื่อให้เกิดกระบวนการพัฒนา และเสริมสร้างความแข็งแกร่ง โดยการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม (Civil Society) อันหมายถึง การพัฒนาที่เกิดขึ้นจากความริเริ่มของคน โดยทุกฝ่ายในสังคมต่างให้ความร่วมมือกันอย่างใกล้ชิด ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน เพื่อมุ่งหวังให้เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของชุมชนดีขึ้น (The Scottish Community Development Centre, 2014)

จากความสำคัญของการรวมตัวกันของคนในชุมชนที่กล่าวมาข้างต้น กรมส่งเสริมการเกษตรจึงจัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนขึ้น ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนขึ้นในปี พ.ศ.2548 เพื่อมุ่งหวังให้คนในชุมชนรวมตัวกันใช้ความรู้ ภูมิปัญญาที่มีอยู่ในท้องถิ่นนำมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์สร้างเป็นรายได้ให้กับคนในพื้นที่ สามารถช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในชุมชน อันจะส่งผลให้ชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างได้ยั่งยืน และมีระบบเศรษฐกิจชุมชนอย่างเข้มแข็ง (Office of Secretary Board of Community Enterprise Promotion, 2005) วิสาหกิจชุมชนเป็นการจัดการทุนของชุมชนอย่างสร้างสรรค์ เพื่อตอบสนองการพึ่งตนเองและความพอเพียงของครอบครัวชุมชน ซึ่งมีเป้าหมายไม่ได้เพียงเพื่อการสร้างกำไรทางการเงินเพียงอย่างเดียว แต่รวมถึงกำไรทางสังคม ได้แก่ ความเข้มแข็งของชุมชนและความสงบสุขของสังคมด้วย (Phongphit, 2003) และจากการเห็นถึงความสำคัญของวิสาหกิจชุมชน ในปี พ.ศ.2559 จึงได้มีกลุ่มคนที่รวมตัวกันจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชนแล้วถึง 79,874 กลุ่ม (Department of Agricultural Extension, 2016)

การที่วิสาหกิจชุมชนจะดำเนินการให้ประสบความสำเร็จได้นั้น การพึ่งตนเองได้เป็นหลักคิดหนึ่งที่มีความสำคัญ

ต่อการดำเนินงาน เนื่องจากเป็นกระบวนการที่ตอบสนองความต้องการของตนเอง (Self-Fulfillment) ซึ่งอยู่บนพื้นฐานหลักของความมั่นใจและความเชื่อมั่นในศักยภาพของตน มีความเป็นตัวของตัวเองในทางความคิด ทักษะในการมองปัญหาต่างๆ และอาศัยความร่วมมือกับบุคคลที่อยู่ในพื้นที่หรืออยู่ในสถานการณ์เดียวกัน เป็นการมุ่งนำเสนอแนวคิดที่เน้นการพัฒนาจากสิ่งที่มีอยู่ในชุมชนเป็นหลัก (Poosiri, 2007)

การที่จะพิจารณาถึงรูปแบบการพึ่งตนเองอย่างเป็นรูปธรรมได้นั้น สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย จึงได้มีกำหนดตัวแบบที่ควรพิจารณาถึงการพึ่งตนเองของชุมชน ซึ่งเรียกว่า TERMS Model อันประกอบด้วย 5 ด้าน (Sanyawiwat, 2001) ดังนี้

การพึ่งตนเองทางเทคโนโลยี (Technology) หมายถึง ความสมดุลระหว่างความต้องการทางเทคโนโลยีพื้นบ้านกับการสนองความต้องการเทคโนโลยีพื้นบ้าน หรือความสมดุลระหว่างเทคโนโลยีสมัยใหม่กับเทคโนโลยีสมัยเก่า คำว่าเทคโนโลยีเป็นได้ทั้งเทคโนโลยีที่เป็นวัตถุ (Material) เช่น เครื่องมือ เครื่องจักร ใด เกวียน พันธุ์พืช ปุ๋ย สารเคมี และเทคโนโลยีที่ไม่ใช่วัตถุ (Non-Material) เช่น ความรู้ ความชำนาญ ภาวะผู้นำ การจัดการ การวางแผน ความช่วยเหลือเกื้อกูล และความรู้จักพอเป็นต้น

การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ (Economy) หมายถึง ความสมดุลระหว่างรายได้กับรายจ่ายของชุมชน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ ความพออยู่พอกินของชาวชุมชน มีรายได้พอกับรายจ่าย ไม่มีหนี้สินที่ไม่อาจชดใช้คืนได้ (สามารถมีหนี้สินจากการลงทุนเพื่อเกษตรกรรมหรือธุรกิจได้)

การพึ่งตนเองทางทรัพยากรธรรมชาติ (Resource) หมายถึง ความสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติ เช่น พื้นดิน หิน แร่ธาตุ น้ำ สัตว์และป่าไม้ ที่ถูกใช้ไปและการทดแทน นั่นคือ การมีทรัพยากรธรรมชาติที่จำเป็นในชีวิตไว้ใช้ แต่ไม่ใช้มากจนเกินดุลหรือทำให้เสียดุล และควรรักษาธรรมชาติให้คงความหลากหลาย (Biodiversity) ไว้ให้มากที่สุด

การพึ่งตนเองทางจิตใจ (Mind) หมายถึง ความสมดุลหรือความมั่นคงของจิตใจซึ่งมีลักษณะ กล้าแข็ง มีพลัง สามารถสู้กับความยากลำบาก หรือปัญหาใดๆ ได้ ความมั่นคงทางจิตใจเป็นคุณสมบัติของแต่ละบุคคล

การพึ่งตนเองทางสังคม (Society) หมายถึง ความสมดุลหรือความมั่นคงแข็งแรงของกลุ่มคน ครอบครัว ชุมชน หรือองค์กรสังคมใดๆ ในสังคม ซึ่งความเข้มแข็งของหน่วยสังคมเหล่านี้จะทำให้หน่วยสังคมแต่ละหน่วยมีพลังกล้าแข็งสามารถผลงอกกับงานใหญ่งานยากหรืออุปสรรคต่างๆ ได้ คำว่า สังคมย่อมจะต้องหมายรวมถึงวัฒนธรรมซึ่งหมายถึง กฎระเบียบทางสังคมที่คนในสังคมต้องยึดปฏิบัติตาม

ดังนั้น การพึ่งตนเองทั้ง 5 ด้าน จึงเป็นประเด็นสำคัญที่กลุ่มวิสาหกิจชุมชนต่างๆ ที่ต้องการประสบความสำเร็จในการดำเนินงาน จำเป็นต้องพิจารณาและให้ความสำคัญ

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปสมุนไพรพื้นบ้านนาโพธิ์

ภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ เป็นสิ่งที่ไม่สามารถซื้อขาย แต่เป็นการได้มาจากการที่รุ่นปู่-ย่าที่ต้องการถ่ายทอดให้กับรุ่นลูกหลานนำไปใช้ประโยชน์ ดังนั้น รุ่นต่อมาควรจะรักษา ถ่ายทอดและนำไปพัฒนาต่อไป (J. NakNakhon, interviewed, April 3, 2016) แนวคิดนี้ทำให้คนในชุมชนบ้านนาโพธิ์ หมู่ที่ 5 ตำบลท่าแร่ อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี รวมตัวกันในชุมชนเพื่อช่วยกันฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรพื้นบ้านให้กลับมาอีกครั้ง ซึ่งเดิมในช่วงบรรพบุรุษหมู่บ้านนาโพธิ์ คือ หมู่บ้านที่มีภูมิปัญญาในการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรอย่างแพร่หลาย แต่การพัฒนามุ่งเน้นการผลิตสมัยใหม่ที่ใช้เทคโนโลยีเป็นหลัก ทำให้ความรู้ภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชนได้รับความสนใจน้อยลง ความตระหนักถึงความสำคัญของภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดมาจะสูญหายไปจากชุมชนในปี พ.ศ.2530 กลุ่มคนในชุมชนและแพทย์ประจำตำบลจึงร่วมกันจัดตั้งเป็นศูนย์สมุนไพรและหมอชาวบ้านประจำตำบล เพื่อเป็นการรักษา และถ่ายทอดภูมิปัญญาให้คงอยู่ในชุมชน โดยกลุ่มมีกิจกรรมถ่ายทอดความรู้ และแปรรูปสมุนไพรเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ เพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่คนในชุมชนและมุ่งหวังที่จะลดการเคลื่อนย้ายแรงงาน การรวมตัวกันของคนในชุมชนเพื่อรักษาภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชน โดยการนำมาพัฒนาต่อยอดให้เกิดเป็นผลิตภัณฑ์ จากแนวคิดข้างต้น คนในชุมชนจึงรวมตัวกัน

จัดตั้งเป็นกลุ่ม และได้รับการจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชน โดยกรมส่งเสริมการเกษตร ในปี พ.ศ.2548 (Ban Na Pho Native Medicinal Plants Processing Community Enterprise, 2012)

ในปี พ.ศ.2559 กลุ่มมีสมาชิกรวม 50 คน เพิ่มขึ้นจากที่เริ่มต้นมีแค่เพียง 7 คน สามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์จากสมุนไพรได้มากกว่า 40 ชนิด จากการใช้องค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน มีการขอรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง มีเงินทุนหมุนเวียนภายในกลุ่มปีละ 200,000 บาท และเป็นนักศึกษาของบุคคลที่สนใจทั้งในและนอกชุมชนอย่างต่อเนื่อง ผลงานเหล่านี้เป็นปัจจัยที่สร้างจุดเด่นให้กับกลุ่ม และทำให้กลุ่มประสบความสำเร็จได้รับรางวัลยกย่องให้เป็นวิสาหกิจชุมชนดีเด่นของจังหวัดเพชรบุรี ประจำปี พ.ศ.2557 (Ban Laem District Agricultural Extension office, 2011; Department of Agricultural Extension, 2014; Sardyaem, 2016)

ผลของการพึ่งตนเอง ทำให้กลุ่มสามารถดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่องเป็นเวลามากกว่า 10 ปี ในขณะเดียวกันยังมีบางกลุ่มที่ไม่สามารถดำเนินการเช่นกลุ่มนี้ และต้องหยุดดำเนินการไป เนื่องจากขาดแนวทางการดำเนินงานที่เหมาะสม (Pengphoru, 2012) ดังนั้น การดำเนินงานบนพื้นฐานของการพึ่งตนเองของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปสมุนไพรพื้นบ้านนาโพธิ์ จึงน่าสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับการพึ่งตนเองว่าทำได้อย่างไร ผลที่ได้จากการวิจัยนี้ จะเป็นแนวทางการดำเนินงานที่สำคัญให้กับกลุ่มอื่นๆ ที่จะนำไปประยุกต์ในกลุ่มของตนเอง รวมถึงเป็นประโยชน์แก่นักวิชาการ นักส่งเสริมที่จะนำไปถ่ายทอดให้วิสาหกิจชุมชนต่างๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาการพึ่งตนเองของวิสาหกิจชุมชนแปรรูปสมุนไพรพื้นบ้านนาโพธิ์ ตำบลท่าแร่ อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี ตามตัวแบบ TERMS Model
2. เพื่อเสนอแผนภูมิแบบจำลองการพึ่งตนเองของวิสาหกิจชุมชนแปรรูปสมุนไพรพื้นบ้านนาโพธิ์ ตำบลท่าแร่ อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี

วิธีการดำเนินการศึกษา

คณะผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีเชิงคุณภาพ (Qualitative Methods) โดย 1) จากการศึกษาเอกสารที่

เกี่ยวข้องกับแนวคิดของวิสาหกิจชุมชน และแนวคิดการพึ่งตนเอง 2) จากการสังเกตในสถานที่จริง ซึ่งคือ ที่แหล่งดำเนินการผลิตของกลุ่ม และ 3) จากการสัมภาษณ์สมาชิกภายในกลุ่ม ซึ่งมีจำนวนรวมทั้งหมด 50 คน โดยคณะผู้วิจัยได้เลือกเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง แบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) สัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ของกลุ่มจำนวน 5 คน ซึ่งได้แก่ ประธานกลุ่ม 1 คน เลขานุการกลุ่ม 1 คน และสมาชิกของกลุ่ม 3 คนถึงหลักคิด และรูปแบบการดำเนินงานในประเด็นของการพึ่งตนเองของกลุ่ม

จากนั้น คณะผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ และตรวจสอบความถูกต้อง ครบถ้วนและความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยวิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangular Techniques) ได้แก่ 1) การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูลโดยพิจารณาแหล่งเวลา สถานที่ และแหล่งบุคคลที่แตกต่างกัน โดยคณะผู้วิจัยได้ลงไปศึกษาทั้งในแหล่งผลิตและจุดจำหน่ายจริงในพื้นที่ เลือกสัมภาษณ์บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในแต่ละกระบวนการดำเนินงานของกลุ่ม และสอบถามข้อมูลกับเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบงานในพื้นที่ 2) การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย โดยการเปลี่ยนตัวผู้สังเกตหรือสัมภาษณ์ ซึ่งคณะผู้วิจัยได้มีการแลกเปลี่ยนหน้าที่ในการเก็บข้อมูล เพื่อที่จะนำมาเปรียบเทียบข้อมูลระหว่างผู้วิจัยด้วยกัน และ 3) การตรวจสอบสามเส้า ด้านวิธีรวบรวมข้อมูล โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ต่างกัน เช่น การศึกษาจากเอกสารทางวิชาการและเอกสารรายงานสรุปจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในและนอกพื้นที่จากการสังเกตในแต่ละกระบวนการดำเนินงานของกลุ่ม และการสัมภาษณ์บุคคลต่างๆ เพื่อรวบรวมข้อมูลในประเด็นเดียวกัน (Chantawaniche, 2011) และสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความ (Interpretation) ซึ่งได้จากการสัมภาษณ์ที่ได้จัดบันทึกไว้ และการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ผลการศึกษา

การพึ่งตนเองของวิสาหกิจชุมชนแปรรูปสมุนไพรพื้นบ้านนาโพธิ์ ตำบลท่าแร่ อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี ตามตัวแบบการพึ่งตนเองของชุมชนโดยสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย TERMS Model มีดังนี้

การพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี (T) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปสมุนไพรพื้นบ้านนาโพธิ์ มีการผสมผสานการใช้เทคโนโลยีเพื่อการพึ่งตนเองอย่างสมดุล โดยการนำองค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนและเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้ในการดำเนินการของกลุ่ม การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษภายในชุมชน อาทิ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องประโยชน์จากสมุนไพรใช้รักษาอาการเจ็บป่วยของมนุษย์ การใช้ฟ้าทะลายโจรในการรักษาอาการเป็นไข้ทั่วไป ไข้หวัด และไข้หวัดใหญ่ เป็นต้น การใช้ขมิ้นชันในการรักษาอาการท้องอืดท้องเฟ้อ การแปรรูปสมุนไพรแล้วใส่ในแคปซูล นอกจากนั้นมีการใช้ภูมิปัญญาเพื่อแปรรูปสมุนไพรเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ซึ่งสามารถเพิ่มมูลค่าได้ ได้แก่ การทำยาหม่องจากกำยาน การทำน้ำสมุนไพรจากพืชที่มีอยู่ในชุมชน เช่น น้ำสมุนไพรจากมะตูม จากดอกอัญชัน การทำสบู่ และแชมพูจากสมุนไพร เป็นต้น ซึ่งมีการจดทะเบียนเครื่องหมายการค้าชื่อว่า “เกร็ดไพร” และได้รับการจดสิทธิบัตรจากกรมทรัพย์สินทางปัญญา องค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านี้ เป็นหัวใจหลักในการนำมาสร้างและพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม นอกจากนั้น ยังมีองค์ความรู้ที่เกิดจากประธานกลุ่มที่มีความใฝ่เรียนรู้ โดยการเข้าร่วมอบรมกับหน่วยงานต่างๆ อย่างต่อเนื่อง ทำให้กลุ่มได้นำความรู้ใหม่ที่ได้รับมาจากการอบรมมาปรับใช้ในการทำการผลิตและปรับปรุงข้อบกพร่องของกลุ่ม

นอกจากการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดำเนินงานแล้ว กลุ่มได้นำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้ในการดำเนินงานของกลุ่ม เช่น เครื่องบดยาสมุนไพร ตู้อบสมุนไพร เครื่องหั่นสมุนไพร เครื่องพ่นกึ่งผลิตภัณฑ์ เครื่องอบลมร้อน เป็นต้น ซึ่งกลุ่มได้อุปกรณ์เหล่านี้จากการรวมเงินทุนภายในกลุ่ม และการได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายใน และภายนอกชุมชน เทคโนโลยีสมัยใหม่นี้ทำให้กลุ่มสามารถทำการผลิตด้วยตนเอง ตั้งแต่การเตรียมวัตถุดิบจนถึงขั้นตอนการบรรจุหีบห่อ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้กลุ่มสามารถควบคุมคุณภาพการผลิตได้ด้วยตนเอง นอกจากนั้น กลุ่มยังมีการนำเรื่องของการขอรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์เข้ามาใช้ด้วยเช่นกัน ซึ่งได้แก่ 1) กลุ่มได้รับการรับรองสถานที่ผลิตตามหลักเกณฑ์ และวิธีการที่ดีในการผลิต (Good Manufacturing Practice: GMP) ในปี พ.ศ.2547 2) กลุ่มได้รับการรับรองผลิตภัณฑ์ตามมาตรฐานเลขสารบบอาหาร (อย.) ซึ่งได้แก่ เครื่องต้มสมุนไพร 7 ชนิด ชาสมุนไพร 11 ชนิด 3) กลุ่มได้รับการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน

(มผช.) และเครื่องหมายผลิตภัณฑ์ฮาลาล จำนวน 14 ผลิตภัณฑ์

จะเห็นได้ว่า กลุ่มจะใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อพัฒนาสร้างผลิตภัณฑ์ ส่วนเทคโนโลยีสมัยใหม่จะใช้ในกระบวนการผลิตและการออกแบบบรรจุภัณฑ์ให้ได้มาตรฐานและตรงตามความต้องการของผู้บริโภคมากขึ้น

การพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ (E) พบว่า กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปสมุนไพรพื้นบ้านนาโพธิ์ สามารถสร้างรายได้และลดรายจ่าย ดังนี้

1) ในเรื่องของทุนที่นำมาใช้ในการดำเนินงานของกลุ่ม กลุ่มจะนำมาจากหารวมหุ้นของสมาชิกกลุ่ม ซึ่งราคาหุ้นจะอยู่ที่หุ้นละ 100 บาท โดยสมาชิกแต่ละคนจะมีหุ้นได้ไม่เกิน 10 หุ้น คือ 1,000 บาท เงินจำนวนนี้จะเป็นเงินทุนหมุนเวียนในกิจกรรมของกลุ่ม

2) ในเรื่องรายได้ของกลุ่ม กลุ่มจะสร้างรายได้จากการขายผลิตภัณฑ์ของกลุ่มที่มีอยู่ 5 กลุ่มผลิตภัณฑ์ ได้แก่ ยาสมุนไพร เครื่องดื่มสมุนไพร ชาสมุนไพร ลูกประคบสมุนไพร และกลุ่มแชมพู สบู่สมุนไพรซึ่งสร้างรายได้ให้กลุ่มเฉลี่ย 20,000 บาทต่อเดือน ส่วนสมาชิกกลุ่มจะมีรายได้ โดยแบ่งเป็นในด้านการผลิต สมาชิกที่รับผิดชอบในตำแหน่งหัวหน้าการผลิต จะได้รับค่าแรงวันละ 250 บาท รองหัวหน้าการผลิต จะได้รับค่าแรงวันละ 200 บาท และสมาชิกทั่วไป จะได้รับค่าแรงวันละ 100 บาท และเมื่อถึงปลายปีสมาชิกที่ทำหน้าที่รับผิดชอบในการผลิตจะได้รับโบนัสเพิ่มเติมอีกคนละ 1,500 บาท/ปี นอกจากนี้ สมาชิกยังมีรายได้จากการขายผลิตภัณฑ์ของกลุ่มอีก 4 ช่องทาง คือ 1) จากเงินปันผลของหุ้น 2) จากรายได้จากการจำหน่ายวัตถุดิบให้กับกลุ่ม โดยกลุ่มจะรับซื้อจากสมาชิกในราคาที่ใกล้เคียงกับราคาตลาดท้องถิ่น 3) จากการซื้อผลิตภัณฑ์สมุนไพรของกลุ่มและได้รับเงินปันผลปลายปีจากจำนวนเงินที่ซื้อผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม 4) จากการที่รับผิดชอบของกลุ่มไปจำหน่ายต่อ โดยแต่ละครั้งกลุ่มจะให้ค่าตอบแทนร้อยละ 10 จากยอดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ทั้งหมด ทำให้สมาชิกมีรายได้เฉลี่ย 3,000-4,000 บาทต่อเดือน เงินจำนวนนี้ช่วยเพิ่มรายได้จากรายได้หลัก และลดค่าใช้จ่ายของสมาชิกลงได้ (K. Boonsoang, interviewed, April 3, 2016)

3) ในด้านการตลาด กลุ่มจะสร้างโอกาสทางธุรกิจให้หลากหลายช่องทาง ได้แก่ ช่องทางตลาดภายในชุมชน เช่น การขายในตลาดนัดพระนอนทุกวันศุกร์ และช่องทาง

ภายนอกชุมชน เช่น ร้านศิลาปาชีฟ 904 ร้านสหไทย ร้านสุวรรณภูมิกรุงเทพ และร้าน Fly Now เป็นต้น นอกจากนี้กลุ่มยังสร้างช่องทางให้กลุ่มลูกค้าเข้าถึงได้สะดวกมากขึ้น โดยมีช่องทางให้ติดต่อได้โดยตรงกับสมาชิกกลุ่ม และการใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์ได้แก่ สื่อสังคมออนไลน์ เช่น Facebook (เฟสบุ๊ค) และแอปพลิเคชัน Line เป็นต้น

4) ในส่วนการลดค่าใช้จ่ายของกลุ่ม กลุ่มจะลดค่าใช้จ่ายจากการเน้นให้สมาชิกกลุ่มปลูกพืชสมุนไพรไว้ใช้ เป็นวัตถุดิบของกลุ่มเอง ลดการซื้อสมุนไพรจากภายนอกชุมชน หรือจะซื้อเท่าที่จำเป็น ในกรณีที่กลุ่มไม่สามารถผลิตพืชนั้น ๆ ได้ และสมุนไพรที่มีอยู่นั้นมีคุณภาพไม่เพียงพอที่จะนำมาเป็นวัตถุดิบในการผลิต ซึ่งการดำเนินการในรูปแบบนี้ (J. NakNakhon, interviewed, April 3, 2016) กล่าวว่า เป็นรูปแบบการดำเนินงานที่สามารถช่วยให้กลุ่มลดต้นทุนการซื้อวัตถุดิบจากภายนอกชุมชน เพราะไม่มีค่าขนส่ง ไม่มีค่าจัดการแรงงาน สามารถประมาณการด้านปริมาณวัตถุดิบและด้านรายจ่ายที่ใช้ในการผลิตได้ และทำให้กลุ่มมีวัตถุดิบที่มีความปลอดภัยและเชื่อถือได้เป็นของตนเอง

การพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติ (R) พบว่า กลุ่มจะมีแนวคิดในการพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติ ดังนี้

กลุ่มจะมีการปลูกพืชสมุนไพรที่มีอยู่ในชุมชนไว้ใช้เองก่อนเป็นหลัก เช่น ฟ้ายทะเลลายโจร บอระเพ็ด ขมิ้นชัน หญ้าหนวดแมว ขิง ข่า ตะไคร้ รวงจืด อัญชัน มะตูม เป็นต้น โดยกลุ่มจะให้พันธุ์สมุนไพรเหล่านั้นแก่สมาชิกนำไปปลูกในพื้นที่ของตนเอง จากนั้นเมื่อได้ผลผลิตกลุ่มจะรับซื้อคืนแล้วจะร่วมกันประเมินผลว่าวัตถุดิบพืชสมุนไพรนั้นมีความเหมาะสมที่จะนำมาแปรรูปหรือไม่ โดยประธานกลุ่มและคณะกรรมการฝ่ายผลิตของกลุ่มจะร่วมกันประเมิน เช่น การพิจารณา ลักษณะของใบ ลำต้น ราก เหง้า ต้องสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการแปรรูปอย่างมีประสิทธิภาพ ถ้าผลประเมิน พบว่า พืชสมุนไพรในชุมชนไม่มีประสิทธิภาพ กลุ่มจะตัดสินใจซื้อจากภายนอกชุมชนมาใช้เป็นวัตถุดิบการผลิตทดแทนโดยพืชสมุนไพรที่กลุ่มต้องซื้อจากภายนอก เช่น คำฝอย เห็ดหลินจือ และเก๊กฮวย เป็นต้น ซึ่งในพื้นที่ไม่สามารถผลิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ การใช้สมุนไพรเพื่อทำการผลิตแต่ละครั้ง กลุ่มจะมีการประชุม การวางแผนก่อนเสมอ โดยการวางแผนการผลิตในแต่ละครั้งกลุ่มจะดูจากปริมาณคำสั่งซื้อของลูกค้า มีการเก็บข้อมูลปริมาณความต้องการใช้สมุนไพรในแต่ละครั้งไว้ เพื่อทำเป็นแผน

การผลิตและเก็บพืชสมุนไพรไว้ล่วงหน้า ซึ่งมีทั้งวิธีการที่น ทำแห้ง และอบไว้ในที่แห้งไม่มีความชื้น การที่มีแผนการผลิตนี้ทำให้กลุ่มประมาณการปลูก การเก็บเกี่ยว ได้อย่าง สมดุลไม่ตัดหรือเก็บเกี่ยวโดยไม่จำเป็นและทำให้มีใช้อย่าง ต่อเนื่อง การเน้นส่งเสริมให้มีการปลูกเอง กลุ่มจะรณรงค์ ไม่ให้ใช้สารเคมีในการผลิต เพื่อสร้างความปลอดภัยให้กับ ผลิตภัณฑ์ และสิ่งแวดล้อมในชุมชน ส่วนพืชสมุนไพรที่เป็น พันธุ์กรรมเดิมของชุมชน กลุ่มได้นำมาปลูกไว้ในพื้นที่ ส่วนกลางของชุมชนเพื่อเป็นการอนุรักษ์ และกลุ่มยังได้ขอ ทุนสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ เช่น สำนักงานกองทุน สนับสนุนสุขภาพ (สสส.) เพื่อมาจัดตั้งศูนย์เรียนรู้การใช้ สมุนไพรในชุมชน โดยมุ่งหวังให้เป็นศูนย์อนุรักษ์ และ ถ่ายทอดความรู้ด้านสมุนไพรให้กับคนในชุมชนเพื่อความ ยั่งยืนต่อไป

การพึ่งตนเองทางจิตใจ (M) การพึ่งตนเองทางด้าน จิตใจมีความสำคัญเป็นลำดับแรกในแง่ของการกระตุ้นให้ บุคคลคิดแสวงหาหลักการและแนวทาง เพื่อนำมาพัฒนา ตนเองและสังคม (Dangsorn et al., 2014) ซึ่งวิสาหกิจ ชุมชนแปรรูปสมุนไพรพื้นบ้านนาโพธิ์ ได้มีการตั้งปณิธาน ของกลุ่มไว้ว่า “จะเป็นชุมชนที่มีการปลูกพืชสมุนไพรอย่าง ปลอดภัย ได้คุณภาพ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้บริโภค ทุกกระบวนการผลิตต้องสร้างความเชื่อมั่นให้ได้” (Ban Na Pho Native Medicinal Plants Processing Community Enterprise, 2012) นี่คือน แรงกระตุ้นหลักที่กลุ่มได้รวมใจ กันกำหนดขึ้น เพื่อให้กลุ่มมีทิศทางการทำงานอย่าง ชัดเจน ซึ่งหลักฐานเชิงประจักษ์ที่แสดงถึง การรวมใจกัน ของกลุ่ม เพื่อให้เกิดการพัฒนาเช่นในปี พ.ศ.2546 กลุ่ม ได้เสียสละเงินปันผลของตัวเองเพื่อนำมาปรับปรุงโรงเรียน แปรรูปของกลุ่มให้ได้มาตรฐาน เพื่อขอรับรองมาตรฐาน การผลิตจากหน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งเป็นหนึ่งปัจจัยที่แสดงให้เห็นว่า กลุ่มมีการคิดถึงส่วนรวมก่อนส่วนตน ร่วมแรงร่วม ใจกันเพื่อต้องการให้กลุ่มของตนเองสามารถพัฒนาต่อไป (Department of Agricultural Extension, 2014) นอกจากนี้ กลุ่มยังมีการร่วมแรงร่วมใจในการฝ่าฝืนอุปสรรคร่วมกัน แก้ปัญหาต่าง ๆ ลงได้ ซึ่งเห็นได้จากกรณีที่กลุ่มได้รับผลกระทบ จากการผลิตยาลูกกลอนที่ไม่ได้มาตรฐานออกมาจำหน่าย ทำให้กลุ่มลูกค้าที่บริโภคไม่มั่นใจที่จะซื้อผลิตภัณฑ์นี้ ดังนั้น กลุ่มจึงร่วมแรงร่วมใจกันหาวิธีสร้างความมั่นใจในผลิตภัณฑ์ ของกลุ่มโดยการบรรจุในแคปซูลแทนการปั้นเม็ด ส่วน ด้านการตลาดสมาชิกในกลุ่มได้แบ่งหน้าที่กัน เพื่อออก

ประชาสัมพันธ์ให้ความรู้ความเข้าใจในการเลือกรับประทาน ยาสมุนไพรที่ถูกต้อง การร่วมแรงร่วมใจกันครั้งนี้ ทำให้ ลูกค้าเกิดความเข้าใจและมั่นใจที่จะบริโภคอีกครั้ง (J. NakNakhon, interviewed, April 3, 2016) ใจที่มีความ เชื่อสัตย์และมีคุณธรรมต่อผู้บริโภค การคิดถึงส่วนรวม มากกว่าส่วนตน คือ ปัจจัยหลักที่ทำให้กลุ่มพึ่งตนเองได้ อย่างเข้มแข็ง

การพึ่งตนเองทางสังคม (S) ชุมชนแข็งแรง และ สามารถพัฒนาและพึ่งตนเองได้ คนในชุมชนจะต้องช่วยเหลือ เกื้อกูลซึ่งกันและกัน เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายชุมชนที่ แข็งแรงและเป็นอิสระ (Numsaeng, n.d.) ซึ่งกลุ่มได้สร้าง การพึ่งตนเองทางสังคมผ่านการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ภายในชุมชน ดังนี้

1) การสร้างความเชื่อมโยงภายในกลุ่ม กลุ่มได้มีการ จัดการประชุมกลุ่มเดือนละ 1 ครั้ง เพื่อชี้แจง และสร้าง ความเข้าใจภายในกลุ่ม และการประชุมจะมีการรับฟัง ปัญหาของสมาชิกและร่วมกันหาทางออกแห่งปัญหานั้น ๆ

2) ด้านการช่วยเหลือและเกื้อกูลกันในชุมชน กลุ่มจะ แบ่งเงินจากรายได้จากการขายผลิตภัณฑ์ของกลุ่มในแต่ละ ปีไว้ 3% ต่อปี เพื่อนำใช้ในกิจกรรมสาธารณประโยชน์ของ กลุ่มเช่น ซื้อข้าวสารแจกผู้สูงอายุในชุมชน มอบเงินทุนให้ โรงเรียนวัดกุฎีปละ 1,000 บาททุกปี ทำบุญบูชาครูหมอ ยาสมุนไพรพื้นบ้าน และหากสมาชิกในกลุ่มเจ็บป่วยกลุ่ม จะมอบกระเช้าเยี่ยม 1 กระเช้า และหากสมาชิกคนใด เสียชีวิตกลุ่มจะมอบเงิน 1,000 บาท และพวงหรีด 1 พวง ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่กลุ่มได้สร้างขึ้น เพื่อให้ชุมชนเกิดการ ช่วยเหลือกันและกัน สร้างเป็นสวัสดิการภายในชุมชนของ ตนเอง (Department of Agricultural Extension, 2014)

3) กลุ่มได้สร้างการมีส่วนร่วมกับทั้งภายใน และ ภายนอกชุมชน โดยตั้งกลุ่มเป็นศูนย์เรียนรู้ และเป็นจุด ถ่ายทอดความรู้พื้นฐานการใช้สมุนไพรพื้นบ้าน เพื่อรักษา อาการเจ็บป่วยเบื้องต้นให้กับคนในชุมชน เช่น ถ่ายทอด ให้นักเรียนในโรงเรียน ถ่ายทอดให้กับกลุ่มผู้มาศึกษาพยาบาล ที่โรงพยาบาลสุขภาพประจำตำบล และให้กับกลุ่มนักเรียน ในโรงเรียนการศึกษานอกระบบ (กศน.) ในพื้นที่และเปิด ให้คนภายนอกชุมชนเข้ามาศึกษาดูงาน เพื่อแลกเปลี่ยน เรียนรู้ระหว่างกลุ่มได้ ซึ่งในปี พ.ศ.2556-พ.ศ.2557 มี คณะเข้ามาศึกษาดูงาน 29 กลุ่ม

4) กลุ่มมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับกลุ่มอื่น ซึ่งได้แก่ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรท่าแร่ซึ่งมีสมาชิกจำนวน

20 คน ร่วมกันผลิตผลิตภัณฑ์และมีการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างกัน เพื่อเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างกลุ่ม เน้นการได้ช่วยเหลือซึ่งกันและกันหากกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งประสบปัญหาในการดำเนินงาน

การอภิปรายผลการศึกษา

จากการศึกษา การพึ่งตนเองของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปสมุนไพรพื้นบ้านนาโพธิ์ ตำบลท่าแร่ อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี แสดงให้เห็นว่า กลุ่มมีการพึ่งตนเองตั้งแต่เริ่มจัดตั้งกลุ่ม จากการรวมตัวกันของคนในชุมชนแค่เพียง 7 คน ปัจจุบันมีสมาชิกถึง 50 คน ซึ่งเป็นการรวมตัว เพื่อฟื้นฟูองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรพื้นบ้าน เพื่อที่จะนำมาพร้อมกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ในการดำเนินงานหรือการประกอบกิจกรรมของกลุ่ม ทำให้สามารถสร้างเป็นผลิตภัณฑ์มากกว่า 40 ชนิด และสร้างรายได้ให้กับกลุ่มเฉลี่ย 20,000 บาทต่อเดือน ทำให้กลุ่มเกิดความสำนึก และสามารถพึ่งตนเองได้ การดำเนินการรูปแบบนี้สอดคล้องกับการศึกษาของ Phromchai and Suwannashod (2011) ที่ทำการศึกษาคำความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแม่บ้านห้วยการ ซึ่งพบว่า การที่สมาชิกในชุมชนสามารถรวมตัวกัน และนำปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในชุมชนตนเองมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชนได้นั้น เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้กลุ่มประสบความสำเร็จ เนื่องจากสมาชิกทุกคนล้วนเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต ทำให้กลุ่มสามารถทำการผลิตและนำไปขายได้ด้วยตนเอง สิ่งเหล่านี้จะทำให้กลุ่มสามารถพึ่งตนเองได้เป็นหลักและพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งการรวมตัวกันของคนในชุมชนเป็นหลักนั้น ยังเป็นหนึ่งในแนวคิดหลักของการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่กรมส่งเสริมการเกษตร ได้กล่าวไว้ในพระราชบัญญัติวิสาหกิจชุมชน (Office of Secretary Board of Community Enterprise Promotion, 2005) และเมื่อเกิดการรวมตัวกันของคนในชุมชนแล้ว กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปสมุนไพรพื้นบ้านนาโพธิ์ ตำบลท่าแร่ อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี ยังสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานทั้งภายในชุมชน และภายนอกชุมชน เกิดการดำเนินงานกันเป็นเครือข่ายทางสังคมขึ้นมา ซึ่งสอดคล้องกับ Invarng, Invarng, and Wannapera (2011) ที่ได้กล่าวว่า วิสาหกิจชุมชน คือ การรวมตัวกันจากจุดเล็กๆ และขยายไปสู่หน่วยใหญ่ เป็นการขยายยอดฐานงานเดิมจากความรู้ และประสบการณ์ที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนระหว่างกัน และจะเป็นพลังอำนาจใน

การต่อรองกับกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ได้ และจากการรวมตัวเพื่อการแก้ไขปัญหาของชุมชน กลุ่มสามารถพัฒนาตนเองให้เกิดการสร้างรายได้ให้กับสมาชิกจากการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่ม ทั้งการซื้อผลิตภัณฑ์ของกลุ่มและการนำผลิตภัณฑ์ของกลุ่มไปจำหน่ายภายนอก ซึ่งการดำเนินการเพื่อการพึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจรูปแบบนี้ ทำให้พัฒนาเป็นเศรษฐกิจของชุมชนได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Nardsupa (2011) ที่กล่าวว่า เศรษฐกิจชุมชนจะเป็นเศรษฐกิจที่กระจายไม่เหมือนเศรษฐกิจรัฐ หรือเศรษฐกิจทุน ในเศรษฐกิจชุมชนความเจริญจะเข้าถึงทุกคนในชุมชน ไม่มีการผูกขาด เป็นการติดต่อกันแบบการค้าโดยตรง การจำหน่ายจ่ายแจกเกิดจากคนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมคิดร่วมทำและร่วมรับผลประโยชน์ และจากการที่กลุ่มมีการพึ่งตนเองทางด้านจิตใจและทางด้านสังคมนั้น ทำให้กลุ่มเกิดคุณธรรมในการดำเนินงานทั้งในคณะกรรมการและสมาชิก ทำให้มีการดำเนินงานที่โปร่งใส สามารถตรวจสอบและเชื่อถือได้ และมีการแบ่งปันทั้งความรู้เรื่องการใช้ประโยชน์จากสมุนไพร และแบ่งปันเงินรายได้ของกลุ่มเพื่อสาธารณะประโยชน์ การมีคุณธรรมประจำกลุ่มนี้ ทำให้กลุ่มประสบความสำเร็จ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Sangkarak and Ounaromroed (2008) ที่ทำการศึกษารื่อง ผลดีของการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในกระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน ซึ่งพบว่า การมีธรรมาภิบาลในการประกอบการ ไม่ดำเนินงานบนความเสี่ยง การอุทิศตนเพื่อสังคมตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้กลุ่มเกิดการพึ่งพาตนเองและยังส่งผลให้การดำเนินงานของกลุ่มประสบความสำเร็จ

เมื่อพิจารณาถึงจุดแข็งในการดำเนินงานของกลุ่มนี้พบว่า กลุ่มใช้องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ร่วมกับเทคโนโลยีสมัยใหม่อย่างสมดุล โดยบูรณาการองค์ความรู้ทุกด้านที่ทำให้คนภายในชุมชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการผลิตทุกขั้นตอน นอกจากนั้น กลุ่มจะเน้นนำเครื่องมือสมัยใหม่เข้ามาร่วมในการผลิต เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลาย ส่วนการปลูกพืชสมุนไพรที่จะนำเข้ามาใช้ในกระบวนการผลิต กลุ่มจะเน้นการผลิตที่ไม่ใช้สารเคมีเพื่อความปลอดภัย และยังสร้างความมั่นใจโดยขอรับรองมาตรฐานการผลิต ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้กลุ่มผู้บริโภคไว้วางใจและเกิดการบอกต่อ ทำให้ขยายได้กว้างมากขึ้น การมีช่องทางสร้างรายได้ให้สมาชิกที่หลากหลาย

เป็นอีกหนึ่งจุดแข็งของกลุ่ม ทำให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการดำเนินงานมากขึ้น นอกเหนือจากการถือหุ้นเพื่อรอปันผลเพียงอย่างเดียว นอกจากนั้น กลุ่มยังมีการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อสามารถเข้าถึงกลุ่มผู้บริโภคได้เป็นจำนวนมากรวดเร็ว กลุ่มจะมีการสร้างเครือข่ายกับคนภายในและภายนอกชุมชนอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษา พบว่า กลุ่มยังมีจุดอ่อน อาทิ ขาดบุคคลที่จะเข้ามาสานต่อองค์ความรู้หรือกระบวนการผลิตของกลุ่ม ซึ่งอาจสร้างผลกระทบต่อการทำงานของกลุ่มในอนาคต รวมถึงกลุ่มยังขาดสถานที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์ ทำให้ผู้บริโภคบางส่วนไม่สามารถหาซื้อผลิตภัณฑ์ได้สะดวกทั้งจุดแข็งและจุดอ่อนของกลุ่มจะต้องได้รับการพัฒนาและปรับปรุง เพื่อให้การดำเนินงานของกลุ่มมีความเข้มแข็งต่อไป

สรุปผลการศึกษา

การพึ่งตนเองของวิสาหกิจชุมชน กรณีศึกษา วิสาหกิจชุมชนแปรรูปสมุนไพรพื้นบ้านนาโพธิ์ ตำบลท่าแร่ อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี ตามตัวแบบของ TERMS สามารถสรุปได้ ดังนี้

การพึ่งตนเองทางด้านเทคโนโลยี กลุ่มใช้ภูมิปัญญาที่มีอยู่ในท้องถิ่นร่วมกับการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่มาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์อย่างสมดุล และยังได้มีการขอรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย เพื่อให้เกิดความมั่นใจให้กับผู้บริโภค สมาชิกกลุ่มสามารถนำความรู้ที่ได้รับจากการถ่ายทอดของบรรพบุรุษและการเข้าอบรมมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์จากสมุนไพร 5 กลุ่ม และกลุ่มยังนำเครื่องมือสมัยใหม่เข้ามาใช้ในกระบวนการผลิตของกลุ่ม ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในและนอกพื้นที่

การพึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจ แบ่งออกเป็น 2 ด้าน คือ 1) ในส่วนของกลุ่มมีการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจจากการมีเงินทุนจากหุ้นสมาชิกในกระบวนการผลิต มีการสร้าง

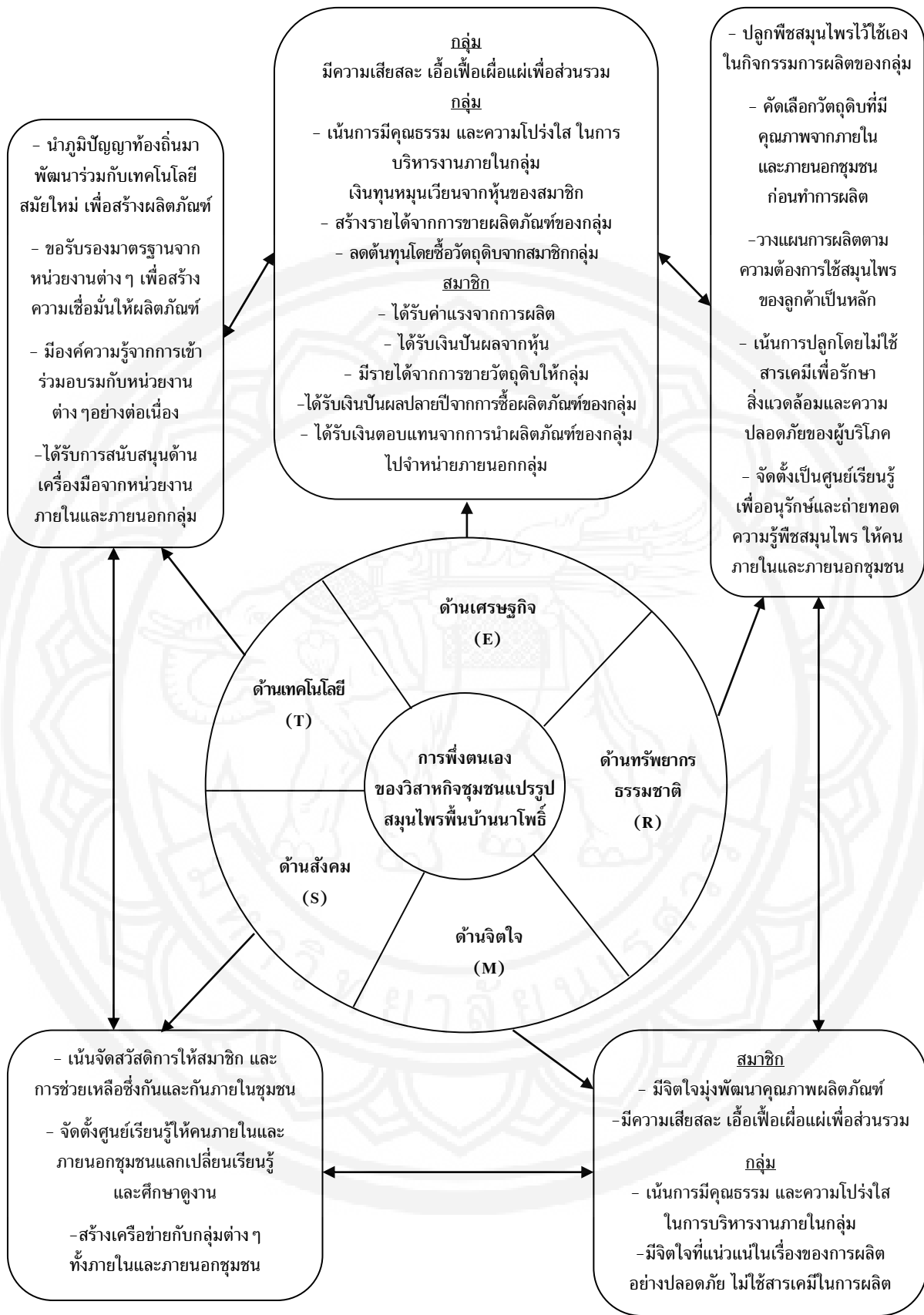
รายได้จากการขายผลิตภัณฑ์ และมีการลดต้นทุนการผลิตจากการใช้วัตถุดิบจากการรับซื้อภายในชุมชนก่อนเป็นหลัก ทำให้ลดค่าดำเนินการต่าง ๆ ลงได้ 2) ในส่วนของสมาชิกสามารถพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจจากการมีรายได้หลากหลายช่องทาง เช่น เงินปันผล รายได้จากการเข้าร่วมในขั้นตอนการผลิต รายได้จากขายผลผลิตให้กลุ่ม และรายได้จากการที่กลุ่มเปิดโอกาสให้สมาชิกนำผลิตภัณฑ์ของกลุ่มไปจำหน่ายต่อเป็นการสร้างรายได้และเกิดประโยชน์ร่วมกันระหว่างสมาชิกและกลุ่มรายได้ส่วนนี้จะช่วยลดภาระเรื่องค่าใช้จ่ายของสมาชิกลงได้

การพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน กลุ่มมีการปลูกพืชสมุนไพรไว้ใช้เองเป็นหลัก โดยเน้นการปลูกที่ปลอดภัยไม่ใช้สารเคมี เมื่อมีการผลิตกลุ่มจะวางแผนการผลิตและคัดเลือกวัตถุดิบที่มีประสิทธิภาพก่อนทุกครั้ง เพื่อให้สามารถประมาณการใช้วัตถุดิบได้อย่างเหมาะสม และยังมีการรักษาวัตถุดิบให้คู่กับชุมชนอย่างยั่งยืน โดยการถ่ายทอดความรู้ให้กับชุมชนผ่านศูนย์เรียนรู้

การพึ่งตนเองทางด้านจิตใจ กลุ่มมีจิตใจที่แน่วแน่ในเรื่องของการผลิตอย่างปลอดภัย ไม่ใช้สารเคมีในการผลิต โดยทุกกระบวนการผลิตต้องมีความน่าเชื่อถือและสามารถตรวจสอบได้ กลุ่มมีทิศทางการดำเนินงานอย่างชัดเจน รวมทั้งการมีจิตใจที่เอื้อเฟื้อและเสียสละ ทำให้กลุ่มสามารถพึ่งพากันได้

การพึ่งตนเองทางด้านสังคม กลุ่มมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ด้วยการสร้างอาชีพและให้สวัสดิการกับสมาชิกและคนในชุมชน มีการสร้างความร่วมมือกับทั้งภายในและภายนอกชุมชน เพื่อร่วมกันพัฒนาให้การทำงานของกลุ่มให้ดียิ่งขึ้น และการมีผู้นำที่ใฝ่รู้ใฝ่เรียน เสียสละ มีความซื่อสัตย์ และทุ่มเทให้กับงานเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม สิ่งเหล่านี้เป็นเหตุผลเชิงประจักษ์ที่ทำให้กลุ่มสามารถพึ่งตนเองได้อย่างเข้มแข็ง

รูปที่ 1 แผนภูมิแบบจำลองการพึ่งตนเองของวิสาหกิจชุมชนแปรรูปสมุนไพรพื้นบ้านนาโพธิ์ ตำบลท่าแร่ อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1. กลุ่มควรมีการถ่ายทอดความรู้ หรือภูมิปัญญาในเรื่องของการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรให้กับคนรุ่นใหม่ในชุมชนเพื่อให้คนรุ่นใหม่เข้ามาสานต่อและพัฒนาให้กลุ่มมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

2. กลุ่มควรสร้างเครือข่ายกับผู้ปลูก และผู้พัฒนาผลิตภัณฑ์ด้านสมุนไพรให้มากขึ้นเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ กระบวนการและวัตถุดิบสมุนไพรที่สำคัญและลดความเสี่ยงด้านวัตถุดิบที่อาจมีไม่เพียงพอ

3. กลุ่มควรพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้เข้าถึงกลุ่มคนรุ่นใหม่ให้มากขึ้นเพื่อเป็นการขยายช่องทางการตลาด

4. หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ควรขยายช่องทางให้กลุ่มสามารถเข้าถึงผู้บริโภคมากขึ้น เช่น การเปิดตลาดชุมชน การจัดงานแสดงสินค้า และการสร้างช่องทางสื่อสังคม (Social Media) เพื่อขยายช่องทางการประชาสัมพันธ์ และการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของกลุ่มให้ถึงกลุ่มผู้บริโภคได้อย่างรวดเร็ว

5. กลุ่มควรพิจารณาถึงแหล่งหรือจุดจำหน่ายให้กลุ่มผู้บริโภคเข้าถึงได้สะดวกมากขึ้น โดยอาจมีป้ายหรือจุดบอกตำแหน่งที่ตั้งให้สังเกตง่ายและชัดเจน

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยครั้งนี้ ขอขอบคุณกองส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตร และคุณพันวิทย์ ศรีสังข์งาม นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร ปฏิบัติการกลุ่มส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกร จังหวัดเพชรบุรี ที่ให้คำแนะนำเกี่ยวกับข้อมูลของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี

References

Ban Laem District Agricultural Extension office. (2011). *Ban Laem district community enterprise groups*. Retrieved from [http://banlaem.phetchaburi.doae.go.th/sites/smce\(1\).html](http://banlaem.phetchaburi.doae.go.th/sites/smce(1).html)

Ban Na Pho Native Medicinal Plants Processing Community Enterprise. (2012). *Basic information Ban Na Pho native medicinal plants processing community enterprise* [Mimeographed]. N.P.: n.p.

Chantawaniche, S. (2011). *Qualitative research methods* (19th ed.). Bangkok: Chulalongkorn University.

Dangsorn, P., Aiam-aon, N., Boonyarit, C., Chanya, T., Sukh-ka-sem, E., & Thanyapornwuthiphong, C. (2014). *A summary of the book: Learning process towards the process of managing community self-reliance, Chawang district, Nakhon Si Thammarat province*. Retrieved from <http://www.slideshare.net/siriron/ss-44904026>

Department of Agricultural Extension. (2014). *Outstanding community enterprise in 2014*. N.P.: n.p.

Department of Agricultural Extension. (2016). *Report of number and members of the community enterprises and network of approved community enterprise registered by the area throughout the country*. Retrieved from http://smce.doae.go.th/smce1/report/report_smce_member.php

Invarng, K., Invarng, S., & Wannapera, A. (2011). *Managing community enterprises*. Phitsanulok: Phitsanulok University.

Nardsupa, C. (2011). *Community economy concept: Theoretical propose in different societal context*. Bangkok: Sangsan.

Numsaeng, C. (n.d.). *Sufficiency economy*. Retrieved from <http://www.aopdh01.doae.go.th/24-1.pdf>

Office of Secretary Board of Community Enterprise Promotion. (2005). *Community enterprise promotion act in 2005*. Bangkok: Department of Agricultural Extension, Ministry of Agriculture and Cooperatives.

Pengphoru, K. (2012). *Factors Affecting the Success of Small and Micro Community Enterprise Groups in Min Buri and NongChok District, Bangkok*. (Master's thesis). Kasetsart University, Bangkok.

Phongphit, S. (2003). *Planing of life community economy*. Bangkok: Thailand wisdom publishing.

Phromchai, A., & Suwannashod, S. (2011). The success of a Huaykan community enterprise. *Local Administration Journals*, 4(2), 16-29.

Poosiri, P. (2007). Self - Reliance of Community Enterprise: A Case Study of a ThapLan Women' s Weaving Group in PrachainBuri Province. *Kasetsart Journal (Social Science)*, 28, 357-366.

Sangkarak, N., & Ounaronroed, T. (2008). *The good results of the application of the philosophy of sufficiency economy in the learning process and knowledge management for sustainable development of community enterprises: A case study in Ratchaburi province*. Bangkok: National Research Council.

Sanyawiwat, S. (2001). *Self-reliance in moral economy, where series edition*. Bangkok: Chulalongkorn University.

Sardyaem, C. (2016). *Ban Laem, medicinal plants Beverage toward ASEAN development*. Retrieved from <http://www.posttoday.com/biz/sme/358482>

The Scottish Community Development Centre. (2014). *What is Community Development?* Retrieved form <http://www.scdc.org.uk/who/what-is-community-development>.